

## ЩОДО ПРАВОВОЇ ОСНОВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОВОЄННИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

### ON THE LEGAL BASIS FOR THE CONDUCT OF POST-WAR ELECTIONS IN UKRAINE

Діденко О.М., PhD,  
Голова

Центральна виборча комісія

У статті розглядаються питання створення правової основи для проведення повоєнних виборів в Україні.

Відзначається, що в умовах триваючих бойових дій, постійного завдання ракетних, артилерійських та авіаційних обстрілів по містах і селищах України будь-які загальнодержавні вибори в установлені строки не можуть бути організовані та проведені. Верховна Рада та Президент України згідно з положеннями Конституції мають подовжувати виконувати свої повноваження до дня складання присяги народними депутатами України і главою держави, які будуть обрані на повоєнних виборах. Однак у теперішній час постало питання розробки законодавчої основи для проведення повоєнних виборів з урахуванням загроз для організації народного волевиявлення, які постали.

З огляду на руйнування чи пошкодження значної кількості приміщень, які раніш використовувалися для роботи виборчих комісій і здійснення волевиявлення виборців, у законі про повоєнні вибори пропонується передбачити використання під час проведення цих виборів тимчасових споруд (наметів, павільйонів, інших легких конструкцій тощо).

Для гарантування реалізації права голосу на повоєнних виборах для громадян, які виїхали до країн Європи, у законі про повоєнні вибори запропоновано передбачити утворення додаткових закордонних виборчих дільниць, а також можливість дострокового голосування.

Відмічається, що для забезпечення проведення повоєнних виборів із скасуванням дії режиму воєнного стану має бути відновлено роботу Державного реєстру виборців, оновлено базу даних, яка міститься у цьому реєстрі.

Запропоновано запровадити на повоєнних виборах активну реєстрацію виборців, які перебуватимуть за кордоном, і внутрішньо переміщених осіб.

Зроблено висновок, що залежно від того як демократично, прозоро і чесно будуть проведені повоєнні вибори буде залежати подальша трансформація української держави, її європейське майбутнє.

**Ключові слова:** вибори, Конституція, демократія, військова агресія, держава-агресор, виборці, виборчі права, міжнародні стандарти виборів, виборче законодавство.

The article deals with the creation of a legal basis for conduct of post-war elections in Ukraine.

It is noted that in the conditions of ongoing hostilities, the constant to launch missile, artillery and air strikes of cities and towns of Ukraine, any nationwide elections cannot be organized and held within the established time frame. According to the provisions of the Constitution, the Verkhovna Rada and the President of Ukraine should extend their powers until the day of the oath-taking of the people's deputies of Ukraine and the head of state, who will be elected in the post-war elections. However, at the present time, the issue of developing a legislative framework for the conduct of post-war elections has arisen, taking into account the threats to the organization of popular expression of will that have arisen.

In view of the destruction or damage of a significant number of premises, which were previously used for the work of election commissions and the exercise of the will of voters, in the law on post-war elections proposes to provide for the use of temporary structures (tents, pavilions, other light structures, etc.) during these elections.

In order to guarantee the exercise of the right to vote in the post-war elections for citizens who have left for European countries, the law on post-war elections proposes to provide for the creation of additional foreign polling stations, and also for the possibility of early voting.

It is noted that in order to ensure the holding of post-war elections with the cancellation of martial law, the work of the State Register of Voters must be resumed, and the database contained in this register updated.

It is proposed to introduce active registration of voters who will be abroad and internally displaced persons in the post-war elections.

It was concluded that the further transformation of the Ukrainian state and its European future will depend on how democratically, transparently and honestly the post-war elections will be conducted.

**Key words:** elections, Constitution, democracy, military aggression, the aggressor state, voters, electoral rights, international election standards, electoral legislation.

У теперішній час Збройні Сили України та інші військові формування за підтримки волонтерів і міжнародних партнерів з гідністю виконують свою конституційну функцію з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, захищають від російських загарбників демократію, права та свободи людини, інші цінності, які є спільним надбанням європейської цивілізації.

Відповідно до Конституції, яка є основою національної правової системи, Україна є республікою, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади – народ, що здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частини перша, друга статті 5). Способом реалізації народом належної йому верховної влади щодо формування на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування громадянами України, які мають право голосу, представницьких органів державної влади і органів місцевого самоврядування є вибори (статті 69, 71 Основного Закону України). У разі організації і проведення виборів у відповідності із міжнародними виборчими стандартами [1], вони виступають засобом легітимації представницьких інститутів влади як в українському суспільстві, так і в світі.

У загальних зауваженнях до Пояснювальної доповіді до Керівних принципів щодо виборів, ухваленій Венеційською комісією на 52-й пленарній сесії (Венеція, 18–19 жовтня 2002 року), вказано, що поряд із правами людини й верховенством права одним з трьох стовпів європейської конституційної спадщини, а також діяльності Ради Європи, є демократія; демократія немислима без виборів з дотриманням певних засад, які й дають підстави вважати їх за демократичні (пункт 1); загальноєвропейський досвід у царині виборів включає два аспекти: перший – це міцні підвалини європейської виборчої спадщини, а саме такі конституційні принципи виборчого права, як загальні, рівні, вільні й прямі вибори шляхом таємного голосування; другий – це те, що справді демократичні вибори не можливі без дотримання певних основоположних для демократичної держави, в якій сповідують верховенство права, – таких, як повага до основних прав, стабільність виборчого права й існування дієвих процесуальних гарантій (пункт 2) [2].

Рагіфікувавши Законом № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та протоколи до неї, Україна взяла на себе зобов'язання проводити з розумною періодичністю вільні

вибори шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечують вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу. Право на вільні вибори, яке включає відповідне зобов'язання держав-сторін його забезпечувати, закріплено, зокрема, в статті 3 Першого протоколу до цієї Конвенції [3].

Невід'ємною властивістю будь-якої сучасної європейської демократичної держави загалом виступає гарантована змінюваність влади через періодичне застосування механізму вільних, чесних і прозорих виборів. Проведення виборів із дотриманням перелічених стандартів, зазначає Н. Максименцева, з одного боку, є формою передачі влади народу своїм представникам, з іншого боку, форматом «перезавантаження» влади, межею її політичної відповідальності та «звіту» за виконану попередню роботу, гарантією політичної безпеки держави [4, с. 12].

Зауважимо, що якби не розпочата 24 лютого 2022 року російською федерацією широкомасштабна військова агресія проти України, у зв'язку з якою в державі було введено і до теперішнього часу діє правовий режим військового стану, у відповідності з приписами Конституції 29 жовтня 2023 року вже мали б відбутися чергові вибори до Верховної Ради України (частина перша статті 77), а також йшлося про підготовку до проведення в останню неділю березня 2024 року чергових виборів Президента України (частина п'ята статті 103).

Однак в умовах триваючих бойових дій, завдання агресором щоденно ракетних, у тому числі із застосуванням балістики, дронами типу «Shahed» атак по містах і селищах України, артилерійських і авіаційних обстрілів наближених до лінії фронту і до державного кордону населених пунктів, тобто за обставин постійного перебування під загрозою ураження значної кількості виборців, виборчої, енергетичної, комунікаційної та іншої цивільної і військової інфраструктури, знаходження на передовій сотень тисяч військовослужбовців, виїзду за межі держави понад 6 мільйонів громадян [5], запровадження зумовлених потребами підтримки обороноздатності певних обмежень щодо змісту інформаційного мовлення для медіа, будь-які загальнодержавні вибори об'єктивно з безпекової точки зору та дотримання при цьому усіх міжнародних виборчих стандартів не можуть бути організовані і проведені.

Заборона на застосування будь-яких форм безпосередньої демократії в умовах триваючого надання відсічі збройній агресії проти нашої держави прямо встановлюється в чинному законодавстві України. А саме, в частині першій статті 19 Закону України «Про правовий режим військового стану» визначено, що в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування, а також всеукраїнських та місцевих референдумів [6].

Крім того, неможливість проведення під час дії воєнного стану парламентських виборів фактично закріплена у приписах частини четвертої статті 83 Конституції України, оскільки у них встановлено, що у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Згідно з проведеним у жовтні 2023 року Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) опитуванням більшість населення України, зокрема 81% з опитаних, вважає, що проведення виборів під час війни є неможливим, що наразі вибори не на часі. При цьому тільки 16% респондентів заявили про можливість проведення чергових виборів до Верховної Ради України попри бойові дії. Водночас, більшість українців (65%) висловили своє негативне ставлення до ідеї електронного голосування (через інтернет), завдяки якому можна запобігти скупченню

виборців на дільницях в день волевиявлення, адже вважають, що при проведенні такого голосування існують значні ризики фальсифікації результатів. Підтримують ідею щодо інтернет-голосування лише 29% респондентів [7].

Очевидно, що з урахуванням існування загроз можливих кібер-атак, зокрема з боку держави-агресора, труднощів із забезпеченням дотримання під час його застосування таємниці волевиявлення, а також із спостереженням за здійсненням виборцем голосування особисто, запровадження механізму електронного голосування на повоєнних виборах є передчасним.

Відмітимо також, що у зазначених вище приписах частини четвертої статті 83 Конституції України отримав закріплення принцип континуїтету (безперервності) [8, с. 351] здійснення державної влади, зокрема у цьому випадку законодавчої. Адже визначено, що склад парламенту, який обирається на основі загального, рівного і прямого виборчого права, за обставин дії воєнного стану, що виключає можливість проведення чергових виборів до нього, подовжує здійснювати свої визначені Основним Законом повноваження до дня першого засідання новообраного після завершення чи скасування названого стану складу єдиного органу законодавчої влади в Україні.

Аналогічно в частині першій статті 108 Конституції України встановлені приписи про безперервність здійснення повноважень глави держави [9, с. 60–64]. А саме визначено, що Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України. Тобто у разі, якщо чергові президентські вибори у зв'язку з дією в державі військового стану не будуть проведені в установлені в частині п'ятій статті 103 Основного Закону України строки, Президент, термін повноважень якого спливає, має подовжувати виконувати повноваження глави держави до складення на урочистому засіданні Верховної Ради України присяги народом новообраним на проведених після завершення чи скасування військового стану загальнодержавних виборах Президентом.

Конституційний Суд України наголосив на важливості дотримання в діяльності вищих органів влади в Україні принципу інституційної безперервності. Зокрема, в пункті 5 мотивувальної частини Рішення від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 визначив, що «при внесенні змін до Конституції України має бути забезпечений принцип інституційної безперервності, який означає, що органи державної влади, встановлені Основним Законом України, продовжують функціонувати в інтересах Українського народу та реалізовувати свої повноваження, виконувати завдання і функції, визначені у Конституції України, незалежно від цих змін, якщо тільки цими змінами не передбачено істотну (докорінну) зміну їх конституційного статусу, у тому числі їх ліквідацію» [10].

Водночас, визначена як чинним законодавством, так і така, яка реально обумовлюється існуючими через військові дії, систематичні ворожі ракетні атаки та обстріли труднощами із забезпеченням під час їх проведення безпечного голосування виборців, неможливість проведення в установлені Конституцією України строки загальнодержавних парламентських і президентських виборів, не означає, що уповноваженими державними інституціями за підтримки та участі профільних громадських організацій вже зараз, за обставин подовження надання збройної відсічі агресору, не має вестися підготовча робота над оцінкою ризиків для проведення зазначених виборів у повоєнний період, не розроблятися і не прийматися законодавча основа для забезпечення здійснення волевиявлення на них згідно з міжнародними виборчими стандартами.

Тим більше, що у підпункті «б» пункту 2 розділу II «Умови реалізації керівних принципів» Керівних принципів щодо виборів закріплено принцип стабільності виборчого законодавства як стандарт правової основи для організації і проведення виборів на європейському просторі.

А саме, визначено про неприйнятність перегляду виборчого законодавства менш, як за рік до проведення виборів, у частині основних елементів виборчого права, зокрема власне виборчої системи, складу виборчих комісій і визначення меж виборчих округів тощо [2].

Тобто вже зараз постало питання про розробку та прийняття спеціального закону, який би врегулював особливості проведення повоєнних виборів, визначив правове підґрунтя для уможливлення голосування на цих виборах для понад 4 мільйонів виборців, які перебувають за кордоном (переважно в європейських країнах), для військовослужбовців при виконанні обов'язків служби, осіб, які отримали інвалідність через участь у бойових діях чи через ворожі атаки (обстріли), для осіб, які проживають на нерозмінованих та невідновлених територіях, для мільйонів внутрішньо переміщених осіб тощо. На підставі та у порядку чинних норм Книги другої «Вибори Президента України», Книги третьої «Вибори народних депутатів України», Книги четвертої «Місцеві вибори» Виборчого кодексу України (далі – ВК України), не внісши до них відповідних змін вказаним спеціальним законом, загальнодержавні і місцеві вибори, які відбуватимуться після завершення військових дій, вже зараз зрозуміло буде провести неможливо.

Щодо нормативних положень, які мають бути закріплені у законі про особливості проведення повоєнних виборів, в аспекті визначення у них гарантій реалізації виборчих прав для військовослужбовців, громадян України за кордоном, внутрішньо переміщених осіб, виборців, які проживають на територіях, на яких знищена чи пошкоджена виборча інфраструктура, в наближених до кордону з державою-агресором населених пунктах, по яких існуватиме загроза нанесення ворогом ударів тощо, то в їх основу можуть бути взяті законопроектні пропозиції, викладені в постанові Центральної виборчої комісії (далі – ЦВК, Комісія) від 27 вересня 2022 року № 102 [11], а також напрацювання утворених та функціонуючих у Комісії трьох відповідних робочих груп за участі народних депутатів України, представників громадських організацій, які спеціалізуються на темі виборів, а також міністерств й інших органів влади [12].

Так, у вказаному спеціальному законі про особливості проведення повоєнних виборів має міститися відповідь на питання щодо того, в який строк будуть призначені після скасування або припинення дії воєнного стану парламентські і президентські вибори. Також у ньому варто визначити механізм та суб'єктів вирішення питання неможливості проведення голосування на окремих територіях, а саме які: перебуватимуть на період виборів під реальною загрозою обстрілів з боку військ держави-агресора; будуть залишатися нерозмінованими чи з невідновленою інфраструктурою, необхідною для забезпечення його проведення; тривалий час перебували під окупацією і на яких не буде розпочато повноцінне функціонування українських органів влади, осередків політичних партій, медіа тощо. Так, суб'єктом вирішення зазначеного питання щодо неможливості проведення голосування на окремих названих територіях, як варіант, за чинної парламентсько-президентської форми правління може бути Верховна Рада за поданням Кабінету Міністрів України, якому підпорядковуються відповідні місцеві державні, у тому числі військові, адміністрації, що безпосередньо володіють інформацією з приводу безпеки голосування на певних територіях.

З огляду на руйнування чи пошкодження через бойові дії чи ворожі обстріли великої кількості приміщень закладів освіти, культури, органів влади, які раніш використовувалися для роботи виборчих комісій і здійснення волевиявлення виборців, у цьому законі можна, зокрема, передбачити використання під час проведення голосування на повоєнних виборах тимчасових споруд (наметів,

павільйонів, інших легких конструкцій тощо), які б облаштуватися структурами ДСНС і охоронялися Національною поліцією України.

Для гарантування реалізації права голосу на повоєнних виборах для мільйонів внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які внаслідок чи з метою уникнення негативних наслідків збройної агресії російської федерації, тимчасової окупації нею частини території України, виїхали за кордон (крім як в рф та в білорусь), у законі варто визначити утворення додаткових виборчих дільниць та додаткових закордонних виборчих дільниць. На території України додаткові виборчі дільниці можуть утворюватися у разі необхідності у місцях компактного проживання внутрішньо переміщених осіб, містечках зі збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо за рішеннями Центральної виборчої комісії, прийнятими на основі відповідних подань від місцевих органів влади.

Для забезпечення можливості реалізувати конституційне право обирати для українців, які перебуватимуть на час повоєнних виборів за кордоном, враховуючи обмежені можливості дільниць, які утворюються при закордонних дипломатичних представництвах і консульських установах України, та для військовослужбовців, які перебуватимуть на оборонних позиціях, у законі про такі вибори доцільно передбачити можливість здійснення дострокового голосування (протягом декількох днів до дня виборів). При цьому військовослужбовців можна включати за поданнями командирів відповідних підрозділів до уточнених списків виборців на звичайних виборчих дільницях.

Під час прийняття зазначеного закону має бути також запроваджено активну реєстрацію виборців, насамперед тих, які перебуватимуть за кордоном і плануватимуть реалізувати право голосу на повоєнних парламентських і президентських виборах на закордонних виборчих дільницях, у тому числі у спосіб дистанційного подання відповідної заяви в додатку «Дія» чи через сайт ЦВК.

Також для забезпечення проведення повоєнних виборів із скасуванням чи припиненням дії режиму воєнного стану ЦВК має бути прийнята постанова про відновлення роботи і оновлення бази даних Державного реєстру виборців (далі – ДРВ). Адаже у зв'язку із введенням в Україні зазначеного стану та з метою захисту цілісності бази даних автоматизованої інформаційно-комунікаційної системи «Державного реєстру виборців», забезпечення захисту персональних даних, що відповідно до закону зберігаються в ній, захисту її від несанкціонованого доступу, незаконного використання, незаконного копіювання, спотворення, знищення даних, забезпечення кіберзахисту Комісія постановою від 24 лютого 2022 року № 61 тимчасово, на час дії воєнного стану, припинила функціонування ДРВ та внесення до нього відомостей про виборців [13]. Таким чином, з 24 лютого 2022 року персональні дані виборців в ДРВ не оновлювалися.

Ураховуючи, що згідно із частиною четвертою статті 7 ВК України підставою для реалізації виборцем свого права голосу на виборах є його включення до списку виборців на виборчій дільниці відповідно до цього Кодексу, для гарантування виборцям можливості взяти участь в голосуванні на повоєнних виборах органам ведення ДРВ буде потрібен певний час на оновлення даних про виборців. Тому у законі про повоєнні вибори доцільно збільшити строк, в який вони повинні будуть призначені після скасування чи припинення воєнного стану (наприклад, до шести місяців).

Окрім величезних руйнувань інфраструктури, масштабних міграційних процесів, питань безпеки, потреби у розмінуванні значної кількості територій, після перемоги над російським агресором постане також питання проведення виборів на звільнених від окупантів територіях, на яких з початку загарбання не було органів укра-

їнської влади, політичних партій, медіа, утворених відповідно до законодавства України виборчих комісій, не вівся облік виборців, не оновлювався ДРВ.

Тому закономірно, що перш ніж вести мову про проведення виборів на територіях України, які тривалий час (з 2014 року) перебували під окупацією (Автономна Республіка Крим, окремі райони та міста Донецької та Луганської областей), потрібно буде вжити не тільки безпекові, а й організаційні та правові заходи, спрямовані на реінтеграцію цих територій, відновлення діяльності на цих територіях органів виконавчої і судової влади України, функціонування українських медіа та політичних партій, створити передумови для вільного волевиявлення, забезпечення свобод слова, зборів, вільної агітації тощо. Тому спочатку необхідно створити належні умови для вільного волевиявлення, але й для вільного формування волі виборців.

Отже, незалежно від того, в які терміни будуть призначені повоєнні парламентські, президентські та місцеві вибори, законодавство для їх проведення, що має визначати шляхи і способи подолання усіх зазначених вище викликів, уможливити дотримання при їх проведенні існуючих міжнародних виборчих стандартів, має бути створено заздалегідь. При вирішенні питань часу організації і проведення повоєнних виборів потрібно знайти баланс між необхідністю забезпечення виборчих прав,

можливості наших громадян формувати представницькі органи влади і створенням належних умов для організації та здійснення народного волевиявлення. Адже вибори не є самоціллю. Важливо аби повоєнні вибори були проведені у відповідності з міжнародними стандартами та кращими практиками. Тільки в такому разі вони можуть бути визнані демократичними, а обрані органи та посадові особи матимуть необхідну суспільну підтримку в їх рішеннях та діях. Ну і звичайно усьому цьому повинен передувати безпековий фактор – адже життя і здоров'я людини є найвищою цінністю в державі Україна.

Інститути української влади вже зараз повинні зайнятися розробкою правової основи для забезпечення на повоєнних виборах вільного, прямого та таємного волевиявлення для усіх громадян України, що мають право голосу, з тим, щоб вони вирішили, який склад представницьких інститутів влади вони хочуть бачити після перемоги над агресором.

Від того як демократично, прозоро і чесно будуть проведені повоєнні вибори буде залежати подальша трансформація української держави, втілення у життя прагнень громадян, воїнів-захисників увійти до складу Європейського Союзу, уможливлено притік в Україну іноземних інвестицій, відновлення економіки та забезпечення гідного рівня життя для кожного.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Використання міжнародних виборчих стандартів. Посібник Ради Європи для громадських організацій/ Рада Європи, 2016. URL: <https://rm.coe.int/using-international-election-standards-ukr-web/168077d48b>.
2. Кодекс належної практики у виборчих справах, CDL-AD(2002)023rev, Страсбург, 30 жовтня 2002 р. URL: [https://eos.cartercenter.org/uploads/document\\_file/path/279/CoE\\_Venice\\_Commission\\_Code\\_of\\_Good\\_Practice\\_UK.pdf](https://eos.cartercenter.org/uploads/document_file/path/279/CoE_Venice_Commission_Code_of_Good_Practice_UK.pdf).
3. Протокол перший до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_535#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text).
4. Максименцева Н.О., Максименцев М.Г. Політичні маніпуляції під час виборчого процесу як загрозу політичній безпеці та реалізації влади народу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 3. С. 12. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/378/347>.
5. За кордоном перебувають близько 6,2 мільйона українських біженців – Мінекономіки. URL: <https://suspijne.media/540975-zakordonom-perebuvaut-blizko-62-miljona-ukrainskih-bizenciv-minekonomiki/>
6. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
7. Богданьок О. Більшість українців виступають проти виборів під час війни і онлайн-голосування – КМІС. URL: <https://suspijne.media/605517-bilsist-ukrainciv-vistupaut-proti-viboriv-pid-cas-vijni-i-onlajn-golosuvanna-kmis/>.
8. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
9. Савчин М.В. Установлення конституції та правовий континуїтет державності: шляхи реалізації Основного Закону. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 1. С. 60–64.
10. Рішення Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text>.
11. Постанова Центральної виборчої комісії від 27 вересня 2022 року № 102 «Про пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-22#Text>.
12. Україна вже працює над наступними виборами. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/ukrayina-vzhe-pracyuye-nad-nastupnimi-viborami-24939>.
13. Постанова Центральної виборчої комісії від 24 лютого 2022 року № 61 «Про тимчасове припинення функціонування автоматизованої інформаційно-комунікаційної системи «Державний реєстр виборців» на час дії воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0061359-22#Text>.